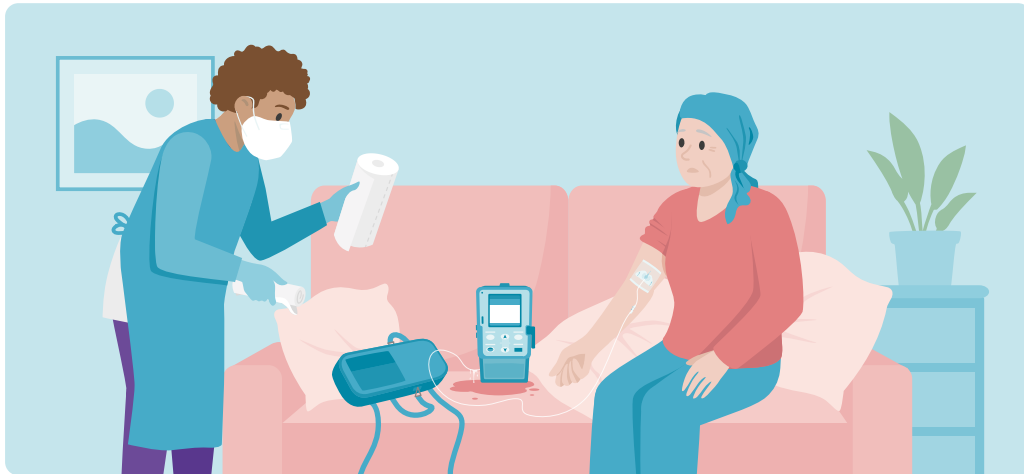

Veilig werken met cytostatica

handreiking

Als verpleegkundige, verzorgende of verpleegkundig specialist in de wijk verleen je soms zorg aan mensen met kanker die worden of zijn behandeld met cytostatica. Het is belangrijk om dan beschermingsmaatregelen te nemen, omdat cytostatica schadelijk kunnen zijn als je er vaak en lang mee in aanraking komt. De handreiking ‘Veilig werken met cytostatica’ geeft advies om veilig te werken en een besmetting met cytostatica te voorkomen. Hieronder vind je een samenvatting van de belangrijkste aanbevelingen uit de handreiking.

Samenvatting

Wat zijn cytostatica?

Cytostatica zijn medicijnen die helpen om de groei van cellen in het lichaam te stoppen. Ze worden vaak gebruikt om mensen met kanker te behandelen. De resten van cytostatica kunnen via uitscheidingsproducten in de omgeving van de zorgvrager terechtkomen. Uitscheidingsproducten zijn bijvoorbeeld speeksel, urine, ontlasting, zweet, wondvocht, bloed, pus en braaksel. Mensen in de omgeving van de zorgvrager kunnen hiermee in contact komen en besmet raken met de cytostatica. Dit kan schadelijk zijn. Je kunt op de volgende manier besmet raken:

- via de huid (direct contact met besmette oppervlakken)
- via de mond (hand-mondcontact)
- via de longen (inademing van gassen of aerosolen; aerosolen zijn stofdeeltjes of vloeistofdruppels in bijvoorbeeld lucht)

In de wijkverpleging ontstaat een besmetting meestal door direct contact met de huid. Cytostatica kunnen gezonde cellen beschadigen. Veel cytostatica kunnen ook kankerverwekkend zijn. Ook kunnen ze schadelijk zijn voor de voortplanting en een foetus.

Let op!

Sommige mensen met een ontstekingsziekte, zoals reuma of de ziekte van Crohn, krijgen een kleine hoeveelheid cytostatica. De adviezen uit deze handreiking gelden niet voor zorgvragers met een ontstekingsziekte.

Risicoperiode van cytostatica

Elk soort cytostaticum heeft een periode waarin je voorzichtig moet zijn en beschermingsmaatregelen moet nemen om een besmetting te voorkomen. Dit wordt de risicoperiode of besmettingsperiode genoemd. Het ziekenhuis waar de zorgvrager behandeld wordt, geeft aan hoe lang deze periode is. Is dit niet bekend? Ga er dan van uit dat de risicoperiode duurt tot en met 7 dagen nadat de zorgvrager (de laatste dosis van) het cytostaticum heeft gekregen.

Weet je niet zeker wat de risicoperiode is? Zoek het dan op in de [crashkaart oncolytica van de NVZA](#).

Algemene adviezen

Hieronder lees je adviezen om een besmetting te voorkomen. Volg deze adviezen tijdens de risicoperiode. Deze adviezen zijn ook belangrijk voor mensen die helpen bij de zorg, zoals naasten en mantelzorgers.

- Pas altijd handhygiëne toe volgens protocol.

- Draag bij elke handeling schone nitril wegwerphandschoenen, als je in contact kunt komen met uitscheidingsproducten. Deze handschoenen moeten voldoen aan de NEN-EN 16523-1:2015+A1:2018.
- Doe nieuwe nitril wegwerphandschoenen aan als je in contact bent gekomen met uitscheidingsproducten of dingen die mogelijk besmet zijn.
- Bekijk per handeling of extra maatregelen nodig zijn.
- Draag bij spatgevaar een haltershort, neusmondmasker en een spatbril. Bijvoorbeeld bij het legen van een po of katheterzak.
- Leg de zorgvrager uit dat je maatregelen neemt om het risico op besmetting te verkleinen.

Weet je niet zeker of je beschermingsmaatregelen moet nemen? Zoek het dan op in de [crashkaart oncolytica van de NVZA](#). In dit overzicht kun je zien voor welke medicijnen extra maatregelen nodig zijn.

Zwanger, borstvoeding of kinderwens

De maatregelen in deze handreiking zorgen ervoor dat iedereen veilig kan werken met cytostatica. Ben je zwanger, geef je borstvoeding of heb je een kinderwens? Dan hoef je geen extra maatregelen te nemen. De algemene adviezen uit de richtlijn zijn ook voor jou voldoende. Wil je bepaalde taken toch liever (tijdelijk) niet doen? Bespreek dit dan met je werkgever.

Bekijk [hoofdstuk 1 Algemene adviezen bij cliënten die cytostatica \(hebben\) ontvangen van de handreiking](#) voor meer informatie over algemene adviezen en adviezen voor de zorgvrager.

Adviezen bespreken

Vaak krijgen zorgvragers leefregels mee vanuit het ziekenhuis waar ze de behandeling hebben gehad. Bespreek samen hoe de adviezen opgevolgd kunnen worden in de thuissituatie. Gebruik hierbij bijvoorbeeld de [patiënteninformatie](#).

Houd ook rekening met de situatie van de zorgvrager en zoek samen naar oplossingen. Bijvoorbeeld als een zorgvrager met een laag inkomen niet

zelf nitril wegwerphandschoenen kan aanschaffen. Bij twijfel over de adviezen kun je contact opnemen met het ziekenhuis waar de zorgvrager onder behandeling is. Het gesprek en de afspraken kun je vastleggen in het dossier van de zorgvrager.

Cytostatica geven

Laat de zorgvrager de medicijnen zelf innemen als dat kan. Neem beschermingsmaatregelen als je de cytostatica wel aan de zorgvrager moet geven. Zo maak je het risico op een besmetting kleiner. Hieronder staan de belangrijkste adviezen bij het geven van cytostatica.

Vorbereiding

- Pas handhygië toe volgens protocol.
- Draag bij elke handeling schone nitril handschoenen die voldoen aan de NEN-EN 16523-1:2015+A1:2018.
- Zet cytostaticatabletten en -capsules nooit uit in een weekdoos. Een tablet of capsule moet altijd vanuit de verpakking gecontroleerd worden.
- Creëer een schone omgeving. Bijvoorbeeld geen eten, drinken, sigaretten of andere medicatie in de buurt.
- Zorg dat (kleine) kinderen en huisdieren niet in contact komen met cytostatica.
- Controleer altijd deze gegevens van de zorgvrager en het medicijn: juiste zorgvrager, medicijn, dosering, tijdstip en toedieningswijze. En controleer of er een lekkage is, bijvoorbeeld een lekkende elastomeerpomp.

Uitvoering

- Volg altijd het advies van de apotheek die de medicijnen levert.
- Laat de zorgvrager het liefst de tabletten of capsules zelf uit de verpakking halen. Of de zelf zelf aanbrengen.
- Bekijk per handeling of extra maatregelen nodig zijn.
- Heeft de zorgvrager een lopende elastomeerpomp of medicatiecassette? Let dan op de volgende dingen als je binnenkomt:
  - hoe de zorgvrager zich voelt
  - mogelijke lekkage van cytostatica uit het systeem
- Is er sprake van een noodsituatie, zoals een lekkage? Bekijk het hoofdstuk noodsituaties.

Bekijk [hoofdstuk 2 Het geven van cytostatica van de handreiking](#) voor instructies over:

- het oplossen en geven van tabletten of capsules
- het toedienen van opgeloste tabletten of capsules via een sonde
- het aanbrengen van zalf of crème
- het geven van cytostatica als drankje
- het afkoppelen van een elastomeerpomp of medicatiecassette die gevuld is geweest met cytostatica

Verzorging van de zorgvrager

Laat de zorgvrager zich zoveel mogelijk zelf verzorgen. Zo verklein je de kans dat je in aanraking komt met resten van cytostatica. En stimuleer de eigen regie van de zorgvrager. Hieronder staan de belangrijkste adviezen:

- Pas altijd handhygiëne toe volgens protocol.
- Draag bij elke handeling schone nitril handschoenen die voldoen aan de NEN-EN 16523-1:2015+A1:2018.
- Draag bij spatgevaar een haltershort, neusmondmasker en een spatbril.
- Laat de zorgvrager als het kan zoveel mogelijk in het toilet overgeven.
- Laat de zorgvrager zichzelf verzorgen en wassen als dit kan. Bijvoorbeeld douchen, een wond verzorgen, stoma verzorgen en urineproductie meten.
- Kan de zorgvrager zichzelf niet wassen? Gebruik dan wegwerp-washandjes bij het wassen.
- Gebruik meerlaags keukenrol of toiletpapier om braaksel en andere uitscheidingsproducten op te ruimen. Adviseer de zorgvrager om dit ook te doen.
- Gooi wegwerpmateriaal weg in een gesloten dubbele afvalzak. Adviseer de zorgvrager om dit ook te doen.
- Adviseer mannen om zittend te plassen om spatgevaar te voorkomen.
- Adviseer om het toilet 2 keer door te spoelen met de deksel dicht.
  - Is er geen deksel? Adviseer de zorgvrager om een celstofonderlegger met de plastic zijde naar boven op het toilet

te leggen bij het doorspoelen. Een celstofonderlegger mag maar 1 keer gebruikt worden.

Bekijk [hoofdstuk 3 Het verzorgen van de cliënt van de handreiking](#) voor meer informatie en instructies over:

- het wassen en verzorgen van de zorgvrager
- naar het toilet gaan van een volledig zelfstandige zorgvrager
- het gebruiken van een po, urinaal of ondersteek
- incontinentie en diarree
- braken
- sputum ophoesten (sputum is slijm gemengd met speeksel dat een zorgvrager ophoest uit de diepe luchtwegen bij luchtweginfecties)
- wondverzorging
- urineproductie meten
- adviezen bij zorgvragers met een katheter, stoma, ascitesdrain, thoraxdrainagesysteem, redonpot of maagvochttopvangzak

Huishoudelijke taken

Als zorgverlener doe je in principe geen huishoudelijke taken, alleen in noodsituaties. Laat de zorgvrager huishoudelijke taken zoveel mogelijk zelf doen. Zorg ervoor dat de zorgvrager weet hoe hij of zij op de juiste manier moet schoonmaken, de was moet doen, beddengoed moet verschonen en afval moet weggooien. Gebruik hiervoor de instructies van de posters onder 'Veilig schoonmaken' en 'Afval weggooien' uit de [patiënteninformatie](#).

Hieronder vind je de belangrijkste adviezen rondom huishoudelijke taken voor jou als zorgverlener:

- Adviseer de zorgvrager om schoonmaakdoeken maar 1 keer te gebruiken.
- Adviseer de zorgvrager om de badkamer schoon te maken met pH-neutraal schoonmaakmiddel of alkalisch schoonmaakmiddel. Alleen wanneer de zorgvrager een blaasinstillatie met BCG heeft gehad, moet er chloor in plaats van een pH-neutraal schoonmaakmiddel gebruikt worden.
- Doe jij huishoudelijke taken in noodsituaties? Pas dan altijd handhygiëne toe volgens protocol en draag nitril handschoenen

die voldoen aan de NEN-EN 16523-1:2015+A1:2018. Én volg de instructies op de posters onder 'Veilig schoonmaken' en 'Afval weggooien' uit de [patiënteninformatie](#).

Lees [hoofdstuk 4 Huishoudelijke werkzaamheden van de handreiking](#) voor instructies over:

- het schoonmaken van de badkamer en het toilet
- het wassen van besmet wasgoed
- het afhalen van beddengoed

Afval weggooien

Een cytostaticabesmetting kan ook via het afval gebeuren. Afval kan tot 7 dagen nadat de zorgvrager (de laatste dosis van) het cytostaticum heeft gekregen nog cytostatica bevatten. Gebruik zoveel mogelijk wegwerpmateriaal en adviseer de zorgvrager om dit ook te doen.

Als zorgverlener zorg jij samen met de zorgvrager dat wegwerpmaterialen op de juiste manier weggegooid worden. Voor het weggooien van ander afval moet de zorgvrager zorgen.

Hieronder zie je per soort wegwerpaafval hoe het weggegooid moet worden. Heeft het ziekenhuis of de apotheek die de cytostatica levert andere regels gegeven? Dan moeten die regels gevolgd worden.

Afval weggooien

Afval kan besmet zijn met resten van cytostatica (medicijnen tegen kanker). Denk hierbij bijvoorbeeld aan naalden, medicatiepompjes of schoonmaakmaterialen. Zo gooit u materialen veilig weg om te zorgen dat anderen niet in contact komen met deze resten:

Wegwerpmaterialen <ol style="list-style-type: none"> 1. Gooi wegwerpmaterialen meteen weg in een gesloten dubbele afvalzak. 2. Gooi de gesloten dubbele afvalzak bij het restafval.	Naalden <ol style="list-style-type: none"> 1. Doe de naalden in een naaldencontainer. 2. Lever een (volle) naaldencontainer in bij uw apotheek.	Overgebleven cytostatica <ol style="list-style-type: none"> 1. Gooi de overgebleven cytostatica meteen weg in een gesloten dubbele afvalzak. 2. Lever de gesloten dubbele afvalzak in bij de apotheek die uw cytostatica levert.	Lege medicatiecassettes en medicatiepompjes <ol style="list-style-type: none"> 1. Gooi de lege medicatiecassettes en medicatiepompjes meteen weg in een gesloten dubbele afvalzak. 2. Lever de gesloten dubbele afvalzak in bij de apotheek die uw cytostatica levert.

Scan de QR-code of ga naar kennisplatform.venvn.nl/onderwerp/veilig-werken-met-cytostatica voor meer adviezen voor veilig omgaan met cytostatica.

Print en hang deze poster op.

Zie ook [Hoofdstuk 5 Afvalverwerking van de handreiking](#).

Noodsituaties

Er is sprake van een noodsituatie wanneer cytostatica of besmette uitscheidingsproducten lekken of morsen. Hierdoor kunnen mensen in de buurt van de zorgvrager besmet raken.

Als je zorg verleent aan een zorgvrager die cytostatica krijgt moet je een noodpakket (calamiteitenpakket) bij de hand hebben. Bespreek met je collega's en leidinggevende wie verantwoordelijk is voor het samenstellen van dit noodpakket. En waar dit te vinden is.

Geef de zorgvrager aan dat zijn of haar kleding, stoel en/of bed nat is? Vraag dan het volgende:

- Waar is de lekkage?
- Hoeveel lekkage is er geweest (een paar druppels of een hele plas)?
- Hoe lang is er al lekkage?
- Heeft de zorgvrager ermee rondgelopen in de woning?
- Is de huid van de zorgvrager/mantelzorger/huishoudelijke hulp of naaste met de vloeistof in contact gekomen?
  - Zo ja, wat heeft diegene hierna gedaan?

Bekijk [hoofdstuk 6 Noodsituaties van de handreiking](#) voor instructies over:

- de inhoud van het calamiteitenpakket
- besmette kleding
- besmette huid
- besmet oog
- verkrumelde tabletten
- besmette omgeving